

**РЕЦЕПЦІЯ БОЛГАРІЇ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ УКРАЇНСЬКИХ БОЛГАР
«РОДЕН КРАЙ» (ОДЕСА)**

Вячеслав ШВЕЦЬ

(Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine, *krum2003@ukr.net*)

ABSTRACT: The article is devoted to the analysis of the perception of Bulgaria in the newspaper "Roden Krai", which readers were discovering their historical homeland in the new socio-political conditions. The role of these processes in the rise of national consciousness of Ukrainian Bulgarians is being studied. The period studied of 1989 - 1995, is a period when the revival of ethnic identity took place under conditions of Ukrainian civic consciousness formation. The editorial policy concerning formation of a new image of the historical ancestral home of newspaper readers is analyzed. Difficulties (particularly ideological) which the editorial staff faced during the political and economic decline, a rethinking of the past both in Ukraine and in Bulgaria were also analyzed. The metropolis authors' role in the formation of the holistic and true image of the homeland among readers of the newspaper "Roden Krai" is emphasized.

KEYWORDS: the press of ethnic minorities, ethnic consolidation, editorial policy, perception

Предмет дослідження – рецепція Болгарії на сторінках газети «Роден край», читачі якої в нових суспільно-політичних умовах відкривали для себе історичну батьківщину.

Завдання - дослідити роль образу історичної батьківщини в піднесенні національної свідомості українських болгар, вивчити вплив редакційної політики на відродження етнічної ідентичності в умовах формування нової (української) громадянської свідомості.

Здійснювана радянською владою політика коренізації сприяла справжньому розквіту болгарської культури у 20-30-х рр. ХХ ст. Друком виходили десятки періодичних видань болгарською мовою, серед яких газети, засновані колгоспами та машинно-тракторними станціями (Болгари в Україні 2000: 119 – 121).

Однак уже наприкінці 30-х років болгарські національні райони як окремі адміністративні одиниці були ліквідовані (Дихан 2004: 45), що призвело до занепаду національної освіти, преси та книговидавництва. У повоєнні роки, зокрема і під час лібералізації суспільно-політичного життя (короткочасного періоду так званої відлиги), про відродження національної болгарської культури в Україні вже не йшлося: реалізувати свій творчий потенціал окремі представники болгарської громади могли виключно в сусідній Молдові.

При цьому в листопаді 1976 р. найвідоміший болгарський радянський письменник (прозові твори якого виходили російською мовою), член партії, ветеран війни І. Мавроді надіслав доповідну записку в Одеський обком партії та особисто лідеру КПУ В. Щербицькому, у якій запропонував виправити окремі «наші недоліки». На думку Мавроді, у районних газетах області необхідно дозволити друк прозових жанрів малої форми - «оповіданнячок» та замальовок - болгарською мовою. При цьому письменник не рекомендував відновлювати друк газет мовою національної меншини (Роден край. – 1994. – № 25. – С. 2).

Важко напевне стверджувати, як у роки застою позначився б вихід сповнених компартійного офіціозу національних газет на відновленні етнічної ідентичності болгарської меншини. Приміром, знаний публіцист А. Міланов, коментуючи ситуацію з розвитком болгарської преси в тодішній Югославії, стверджує, що наявність видань навіть компраторського характеру вже дає змогу протистояти асиміляції (Міланов 1997: 22).

Успіх газети «Родно слово», видання болгарської національної меншини в сусідній Молдові, спонукав владу Одещини відреагувати на запити часу та рішення XIX Всесоюзної партійної конференції щодо задоволення національно-культурних потреб етнічних меншин. При цьому партійні працівники запевняли, що, з одного боку, готові

надати поліграфічну базу всім газетам нацменшин соціалістичного спрямування, а з іншого - обіцяли не перетворювати подібні газети на рупор ідеологічного впливу, оскільки газети нацменшин повинні мати здебільшого інформаційний характер.

У липні 1989 р. під назвою «Роден край» вийшов друком спеціальний випуск газети «Знамя коммунизма», органу Одеського обкому КПУ та обласної ради народних депутатів. У дусі часу редакція заявляє, що нове видання покликане продовжити в суспільстві процеси перебудови, розвитку демократії та гласності. Матеріали номера рясніють осучасненою компартійною риторикою про етнічне відродження як новий щабель духовного розвитку «нашого багатонаціонального суспільства», без чого «не можливе відновлення ленінської моделі соціалізму». Ці та інші обставини спонукали Н. Атанасову назвати газету досить зручною зброєю в руках місцевих консерваторів проти болгарських радикалів (Атанасова 1997: 4).

Перший номер газ. «Роден край» як офіційного додатка до газ. «Знамя коммунизма» побачив світ 30 липня 1990 р. Обсяг газети скоротився до 4-х сторінок, періодичність виходу становила 1 раз на тиждень. Уже наприкінці серпня 1990 р. на запрошення головного редактора газ. «Знамя коммунизма» Ю. Мазура редакційний колектив очолив громадянин Болгарії, журналіст з Варни І. Кондов. При цьому маємо погодитися з думкою відомого дослідника Ю. Колісника про те, що поняття «відродження національної преси» можна використати лише умовно, адже воно не ґрунтується на засвоєнні досвіду 20-30-х років (Колісник 2006: 24).

Серед проблем, які потребували першочергового розв'язання, найгострішим виявилось проведення якісної передплатної кампанії. Розуміючи, що «Роден край» фактично фінансується обкомівським виданням, І. Кондов звертається по фінансову допомогу до колгоспів та підприємств Півдня Одещини, у такий спосіб прагнучи зменшити дотаційність газети. У передплатних анонсах з'являється *възрожденска* риторика: «*Ако ти си българин и в теб още тече балканска кръв...*» (1990. – № 12. – С. 1). Кондов апелює до історичних традицій «наших дідів і прадітів» у вигляді «*спомоществование*». Крім того, представники редакції регулярно відвідували місця компактного проживання бессарабських болгар. З наслідками цих поїздок читачі мали змогу ознайомитися в матеріалах рубрики «Суботні зустрічі». Під час зустрічі в Арцизькому райкомі партії (який очолював знаний діяч болгарського відродження К. Пеліван) народилася ідея заснувати *настоятелство*, до складу якого увійшли б відомі партійні, культурні діячі, представники бізнесу.

Після призначення головою редакції І. Кондова зв'язок видання з Болгарією посилюється: з'являються матеріали з офіційного органу Комітету у справах болгар діаспори (*Комитет за българите в чужбина*) журналу «Родолубие». Дедалі більше статей популяризують діяльність меценатів та державних структур Болгарії, які надавали підтримку бессарабським болгарам (ідеться про *Дружеството за връзки с бесарабските и таврийските българи «Родолубец»*). Ці та інші публікації були покликані сприяти консолідації українських болгар, усвідомленню належності до болгарської нації з її тисячолітньою історією, глибокими культурними традиціями.

Перші публікації з життя Болгарії на сторінках «РК» мали ознайомчий характер. Цікавим видається рішення редакції розповісти читачам про перебіг чергового з'їзду КПРС у Москві шляхом огляду болгарської преси (1990. - № 3). Загалом критичний характер оцінок дозволив редакції не лише уникнути звичного радянського офіціозу (навіть у роки перебудови Україна, а особливо Схід та Південь республіки, залишалася заповідником комунізму), а й у такий спосіб ознайомити читачів зі становленням нової, демократичної болгарської преси.

На чергову річницю Вересневого повстання 1944 р. газета відгукнулася традиційним для радянської преси матеріалом «Пліч-о-пліч в антифашистській боротьбі» (1990. – № 7). Оскільки в самій Болгарії на державному рівні від святкування цієї дати

відмовилися, надалі «РК» до цієї теми вже не повертався. Натомість редакція всіляко намагалася поширювати серед бессарабських болгар традицію святкування 22 вересня – відродженого дня незалежності Болгарії. Серед інших, відроджених посткомуністичною владою свят з особливим завзяттям «РК» популяризував 1 листопада – день вшанування пам'яті активних діячів національного, політичного і культурного відродження країни. Численні публікації з цієї та інших нагод дали змогу газеті максимально оперативно й повно ознайомити читачів з традиційною культурою Болгарії. Якщо ще на поч. XX ст. етнічна ідентичність болгарської діаспори підтримувалася за допомогою механічного, підсвідомого відтворення комплексу материкових норм і правил в усіх сферах суспільного життя, то вже в наш час для цього знадобилися значні зусилля бессарабської інтелігенції (Петрова 2012: 23).

Не маючи власної кореспондентської бази, газета послуговувалася матеріалами інформаційної агенції «София-прес». Не завжди можемо погодитися з логікою редакції в питанні вибору матеріалів: окремі статті (як-от публікація невідомих сторінок щоденника Г. Димитрова (1990. - № 13)) для жителів України, зокрема Півдня Одещини, апіорі не мали того сенсаційного характеру, який вони справили на громадян Болгарії.

У рубриці «България днес» газета розповіла про появу незалежних профспілок, їхні соціальні вимоги та протистояння з державними профспілками, слухняними маріонетками влади (№ 3. – С. 4). 3 жовтня 1990 р. газета запровадила спеціальну рубрику «Вести от България». Видання використовувало будь-які можливості, щоб надати читачеві актуальну інформацію «з перших вуст»: спікером газети, зокрема, міг стати голова колгоспу, що відвідав прабатьківщину з економічним візитом (1990. - № 15). Зрозуміло, що з подібних розрізнених публікацій читачі «РК» не могли дістати цілісного уявлення про складні суспільно-політичні процеси, що відбувалися в Болгарії, подолання країною наслідків тоталітаризму.

Після візиту до Болгарії враженнями від перебування в країні поділився спецкор газети А. Станчев. Улітку 1991 р. у рубриці «България в записките на журналиста» виходить серія його матеріалів. На заваді об'єктивному висвітленню життя країни стали політичні симпатії автора: А. Станчев критично ставиться до активізації діяльності русофобів та спроб ревізії болгарсько-радянської дружби, героями його матеріалів і уособленням справжніх захисників народу виступають виключно члени Болгарської соціалістичної партії (при цьому на критику журналіста наражаються їхні політичні опоненти – представники Союзу демократичних сил (СДС), що «рвуться до влади»). Роздратування автора викликає і європейський вектор розвитку болгарської економіки та ділових контактів (1991. - № 28). Судячи з оцінок, які дає тим подіям український науковий істеблішмент (Мілова 2012), позицію «РК» можна вважати заангажованою.

Редакція і надалі відверто симпатизувала політичним силам Болгарії лівого спрямування: приміром, потрапляння БСП до парламенту країни позитивно прокоментував головний редактор «РК» І. Кондов (1991. - № 39). А після переходу болгарських соціалістів в опозицію в газеті побільшало матеріалів про масове зубожіння населення, зростання інфляції та безробіття, причому значна частина публікацій була передрукована з офіційного органу БСП газети «Дума». Емоційним апофеозом антиєвропейської істерії став матеріал «*С руския език си отива още една възможност за духовни контакти*» про виключення «купкою політиків» російської мови з переліку обов'язкових предметів у шкільній програмі і, відповідно, втрату «духовної скарбниці російської культури» (Роден край. – 19.09.1992. – С. 3).

Неприйняття нових європейських цінностей, що їх сповідував СДС, газета зберегла й після зміни головного редактора (у грудні 1991 р. через сімейні обставини І. Кондов повернувся до Болгарії). Новим очільником «РК» став відомий журналіст, активний громадський діяч і співробітник газети А. Гайдаржі.

За А. Гайдаржі «РК» продовжив критику «печерного» капіталізму, корупції серед вищих ешелонів влади, пов'язуючи відродження й добробут країни виключно з поверненням до влади БСП. Свою позицію видання демонструвало не лише добіркою публікацій з опозиційних на той момент ЗМІ Болгарії (1993. - № 48. - С.2), а й авторськими матеріалами самого А. Гайдаржі, який оперативно відгукнувся на перемогу БСП під час парламентських виборів у грудні 1994 р.

Несподівано пристрасно газета відгукнулася на наміри окремих політичних сил відродити в країні монархію. Популярна в самій Болгарії ідея наразилася на рішуче неприйняття редакційним колективом: виступаючи проти «засилля чужинців на престолі», кореспондент газети Г. Златков посиляється на результати сфальсифікованого народного волевиявлення 1946 р., чим вводить в оману не компетентних у цьому питанні українських читачів (22.08.1992. - С.3). Паралельно з критикою спроб реставрації монархії «РК» популяризує ідею В.Левського про створення в Болгарії «святої республіки».

Безперечно, національне відродження болгарського етносу в Україні не обмежувалося увагою до свого минулого, однак число матеріалів історичного характеру (а також реакція читачів) в період становлення газети дозволяє нам констатувати вагому роль подібних публікацій в завоюванні читацької уваги. На думку І. Кондова, матеріали з історії Бессарабії та Болгарії мали нагадати читачам про «славне минуле» (1991. - № 1). Уже в 1990 р. на зміну безсистемним й уривчастим публікаціям, джерелом яких виступили болгарські інформагенції, прийшла тривала й плідна співпраця газети з відомими науковцями - істориками І. Греком, М. Червенковим (Кишинів), А. Бачинським (Одеса).

У січні 1991 р. (№ 2) газета представила читачам свого постійного автора М. Червенкова та в рубриці «Знай своя род и език» анонсувала серію матеріалів «*Нашата прародина – България*». Червенков вів рубрику з березня по листопад 1991 р., поєднуючи суворий науковий аналіз з доступністю публіцистичного викладу, що перетворило рубрику на найбільш популярну в газеті.

Натомість невдалою і непослідовною виявилася ініціатива видання з передруку «Короткої історії болгарського народу» (№№ 3, 4 5, 7, 13, 23 за 1994 р.). Курс лекцій для загальноосвітніх шкіл та абітурієнтів болгарських вишів вирізнявся академізмом викладу, легкістю сприйняття поступаючись статтям М.Червенкова. Крім того, доволі несподівано автори книжки (*Иван Лазаров, Пламен Павлов, Иван Тютюнджиев, Милко Палангурски*) наразилася на критику окремих представників болгарської інтелігенції в Бессарабії. Зокрема автор статті з промовистою назвою «*Сърдито мъморене за една «Кратка история на българския народ»* категорично заявив, що в підручнику не приділено уваги діаспорі, через що вона може сприйняти матеріал за виклад чужої історії, а окремі постаті болгарських правителів так і залишаться екзотичними символами (1995. - № 45).

Автори «РК» вкрай обережно торкалися непростих сторінок українсько-болгарських відносин: до найбільш замовчуваних, табуйованих тем належали балканські походи князя Святослава Хороброго, які дослідники називали «дрібними непорозуміннями часів Київської Русі» (1991. - № 19. - С. 2).

Без надмірного пієтету до заборонених тем поставилося молоде покоління журналістів «РК». Приміром, студент Одеського університету і постійний дописувач газети В. Атанасов взяв розлоге інтерв'ю у відомого болгарського журналіста та археолога Г. Костова (1994. - №24), з якого читачі дізналися про роль праболгар (державність яких сформувалася в VII ст. на Лівобережжі Дніпра) в етногенезі українців та заснуванні Києва.

Зростає число публікацій, присвячених проблемам болгарського державотворення в період раннього середньовіччя на території сучасної України. Особлива увага при цьому приділяється локалізації місця поховання хана Кубрата.

Утвердження української державності, посилення патріотичного виховання в навчальних закладах Одещини та інших регіонів стимулювали авторів видання до переосмислення українсько-болгарських історичних зв'язків. У статті з промовистою

назвою «Хилядолетните връзки» В. Карабойчев (громадянин Болгарії, що в штаті «РК» обіймав посаду радника) пише про економічні відносини між Київською Руссю та Волзькою Болгарією, наголошує на болгарському походженні княгині Ольги, вказує на вплив церковної архітектури Болгарії на культові споруди Києва і цілком у дусі доби називає населення Криму періоду хозарської місії Кирила (сер. IX ст.) українськими слов'янами (1994. – № 39). Незважаючи на непереконливість та наукову недоведеність окремих припущень автора, на увагу заслуговує категорична відмова журналіста від концептів російської імперської ідеології. Ця позиція простежується і в подальших публікаціях В. Карабойчева. Своє журналістське кредо він висловив у статті «Москва вече не е трети Рим» (1994. – № 41), зазначивши, що, «на щастя», історія України пишеться не в Москві, а в Києві, як, власне, й болгарська історія теж уже не пишеться «російським чорнилом». Автор озвучує низку, як сам стверджує, еретичних питань, пов'язаних переважно із забутою і замовчуваною радянськими істориками роллю Волзької Болгарії в російському державотворчому процесі.

У цьому ж номері з'явилася ще одна концептуальна стаття («България – позната и непозната»), автором якої став В. Атанасов. Журналіст взяв інтерв'ю у В. Ілієва, адепта вчення про культурну спорідненість праболгар з шумерською цивілізацією. Незважаючи на те що ця наукова гіпотеза не набула достатньої підтримки в самій балканській країні, В. Атанасов закликає українського читача більш толерантно ставитися до багатьох забутих істин з історії Болгарії.

Своїми публікаціями молоді автори збурили свідомість болгарської громади, змінили обличчя видання, перетворивши його на форпост передових досягнень болгарської історичної науки.

У 90-х роках тривав важкий і болючий процес прощання з радянськими ідеологічними догмами. Читачі та автори «РК», переважно представники середнього і старшого покоління, неохоче відмовлялися від традиційного викладу історії двох країн – України та Болгарії. Справжнім каменем спотикання стала фігура прем'єр-міністра Болгарії кінця XIX ст. Ст. Стамболова, правління якого радянські джерела таврували як диктатуру та антинародний режим. Наприкінці 80-х у Болгарії центристи та праві сили закликали до переосмислення значення цієї постаті в розвитку країни. Тож не дивно, що й на сторінках «РК» перша згадка про Стамболова в позитивному контексті пролунала в матеріалі болгарського історика Ж. Попова (1991. – № 42).

Вкрай обережно й вибірково автори «РК», серед яких переважали професійні історики, висвітлювали окремі події з історії Болгарії. Приміром, М. Червенков свій популярний виклад історії Болгарії обмежив Квітневим повстанням 1876 р. Тривалий час до замовчуваних тем належали прихід до влади в міжвоєнні роки так званого фашистського режиму та союз з нацистською Німеччиною. Попри те що в самій посткомуністичній Болгарії події 20-40-х років уже отримали нові оцінки й тлумачення, болгари Бессарабії, зокрема й значна частина інтелігенції, що дістала комуністичне виховання, не були готові до нових інтерпретацій історичних подій.

Саме замовчування газетою «Роден край» окремих сторінок болгарської історії призвело до однієї з найбільш резонансних дискусій на сторінках газети. У 1993 р. болгарський журналіст Л. Георгієв опублікував біографічний нарис з елементами літературознавчого аналізу «Мишо Хаджийски – един забравен таврійски писател» (№№ 41, 43, 45, 46). У третій частині свого дослідження автор повідомив, що в роки Другої світової війни М. Хаджийський, який залишився на окупованій Німеччиною території, звернувся до царя Бориса III з проханням посприяти поверненню таврійських болгар на історичну батьківщину. Обурені фактом співпраці письменника з урядом фашистської Болгарії читачі (стаття «От кого и към кого бягаха българи») закликали припинити політичні спекуляції навколо постаті письменника, нагадавши, що на заклик Хаджийського відгукнулася лише незначна частина земляків, серед яких переважили

фашистські посіпаки (1994. - № 15). На прохання автора статті Г. Смаковського додатково вивчити це питання газета оперативно відгукнулася матеріалом власкора в Запорізькій області Л. Паскалова.

Л.Паскалов припустив, що стаття Смоковського (так звучить прізвище опонента на думку журналіста), називаючи окремих представників діаспори фашистськими посіпаками, може відіграти провокаційну роль, спричинити серед українців підозри та недовіру до таврійських болгар і навіть нашкодити національно-культурному відродженню меншини (1994. – №16). Автор закликав не ототожнювати Німеччину та Болгарію 30-х – першої половини 40-х рр., охарактеризувавши правлячий режим «фашистської» Болгарії як більш демократичний. Категоричність суджень окремих читачів свідчить про значний вплив ще сталінської пропагандистської машини, адже в мемуарах радянського генералітету пізнішої (хрущовсько-брежнєвської) доби вже використовуються евфемістичні конструкції на кшталт «реакційне офіцерство», «реакційні сили» (Штеменко 1973: 174).

Цей ідеологічний конфлікт змусив газету розширити тематику і проблематику статей історичного характеру. Редакція активно вдається до передруку матеріалів болгарських періодичних видань: так на сторінках «РК» з'являється апологетична стаття про визначальну роль Бориса III у порятунку болгарських євреїв під час Другої світової війни (1994. – № 28).

У листопаді 1990 р. на сторінках «РК» дебютував Н.Караїванов (Габрово). Упродовж подальших 15 років відомий історик та просвітник лише в цьому виданні опублікував 91 статтю (Костова 2005: 3). Статті Н.Караїванова переважно присвячені вихідцям з Бессарабії, що наприкінці XIX – на поч. XX ст. брали участь у розбудові молодій болгарській держави. Вважаємо, що історичні нариси автора, маючи науково-популярний характер, загалом знайшли свого читача, однак надмірна деталізація викладу, конкретизація обставин, розлогі статистичні відомості ускладнювали сприйняття матеріалу.

Серед матеріалів з життя Болгарії значна частка належить публікаціям, присвяченим проблемам, з якими зіштовхнулися репатріанти з Бессарабії та Середньої Азії (за матеріалами газ. «Репортер 7»). Ці матеріали рішуче руйнували виплеканий на сторінках «РК» образ прабатьківщини, що чекає на повернення своїх дітей. У самій Болгарії за умов масового безробіття спекуляції окремих «політичних гендлярів» (Митев 1996: 6) навколо статусу мігрантів та наданих преференцій призвели до соціальної напруженості. Маємо констатувати, що, порушуючи ці непрості питання, редакція долучалася до непопулярної роз'яснювальної політики Генерального консульства в Одесі серед українських болгар.

Проте специфіка «РК» полягала в тому, що серед його авторів можна побачити громадян багатьох країн, представників різних, часто цілком протилежних політичних поглядів (редакція вкрай рідко розкривала громадянство своїх авторів або вказувала на нього в якийсь інший спосіб). Завдяки цьому палітра думок, представлених на сторінках видання, була надзвичайно широкою. До обговорюваної проблеми репатріації долучилася онука останнього болгарського кмета Б. Вульпе, яка, окресливши катастрофічну демографічну ситуацію в Болгарії, вбачає в репатріації «справжніх болгар» України та Молдови шанс відновити «моральне здоров'я нації» (1993. – № 5). Крім того, авторка в різкій формі звинуватила українську владу («більшовиків») у протидії еміграції «працьовитих і сумирних болгар», що, з одного боку, полягає у паплюженні їхньої прабатьківщини «урядовими емісарами», а з іншого – у створенні елементарних умов для культурного розвитку меншини. Цей відверто провокаційний і не коректний щодо титульної нації матеріал редакція розмістила під рубрикою «Гледна точка» і не супроводила жодними коментарями. Вважаємо, що в такий спосіб журналісти видання виконували звичну роль інтелектуальної еліти етнічної меншини, свідомо чи несвідомо

провокуючи етнічну напруженість усередині громади задля її політичної мобілізації (Кривицька 2002: 98).

Ніби заперечуючи наукові концепції соціологів про те, що функціонування повноцінної діаспори неможливе без служіння процвітанню історичної батьківщини (Тишков 2000: 50), газета охоче передруковує матеріали болгарських ЗМІ, у яких представники лівої та правої опозиції звинувачують уряд в бездіяльності та неспроможності захистити інтереси самої діаспори. Зрозуміло, що увагу «РК» передусім привертають статті, що стосуються збройного конфлікту в Придністров'ї (1993. – № 11. – С. 1). Згодом читачі «РК» дізнаються про стрімкий і незворотний процес асиміляції етнічних болгар владою Югославії за мовчазної згоди комуністичної та посткомуністичної Болгарії (1993. – № 46. – С. 2). Згадані публікації позбавляли ілюзій ту частину українських болгар, що ідеалізували роль болгарського уряду у відродженні діаспори та перекладали на нього відповідальність за захист своїх інтересів. Це споживацьке ставлення до історичної прабатьківщини зазнає суворої критики з боку передової частини інтелігенції, зокрема й на сторінках «РК».

Незважаючи на очевидну підтримку виданням лівоцентристських ідей, на якийсь час «РК» перетворився на трибуну праворадикальної Внутрішньої македонської революційної організації (ВМРО), членом якої був новий співробітник газети, громадянин Болгарії В. Карабойчев. Члени ВМРО, дбаючи про підтримку болгарської спільноти за межами батьківщини, особливу увагу приділяли Македонії, наголошуючи на історичних, етнічних, мовних та культурних зв'язках її населення з Болгарією. Повернувшись на батьківщину, В. Карабойчев продовжив популяризувати ВМРО, інформуючи читачів «РК» про її діяльність (1995. – № 26–27).

По змозі повно газета почала висвітлювала створення та функціонування нових державних та громадських організацій Болгарії, покликаних консолідувати життя діаспори. Серед таких інституцій, у роботі яких брали участь, зокрема, й українські болгары, слід назвати Міжнародну асоціацію болгаристів (МАБ) та Агенцію у справах болгар діаспори.

Сталий інтерес до життя прабатьківщини серед читачів «РК» спонукав редакцію анонсувати вихід регулярного дайджесту болгарських газет та журналів (1993. – № 31). У першій половині 90-х рр. для співробітників газети основним джерелом інформації про Болгарію було Генеральне консульство в Одесі та передплачувані ним газети «Дума» і «Демократія». Однак оскільки остання з них була офіційним органом СДС, на сторінках «РК» матеріали з цього видання практично не друкувалися. Крім того, в цьому виданні мало місце й упереджене ставлення СДС до України як посткомуністичної держави, а болгар в Україні – як носіїв комуністичної ідеології (з інтерв'ю українського посла в Болгарії). Тому інтерес редакції до матеріалів газ. «Дума» зумовлений також і загальним більш приязним ставленням болгарських соціалістів до своїх співвітчизників у Бессарабії.

З жовтня 1994 р. газета розширює тематику та проблематику своїх історичних матеріалів, запровадивши популярну рубрику «Българите по света». У ній були представлені матеріали з життя болгарської діаспори у США, Канаді, на Балканах. Серед авторів – болгарські історики, журналісти, чиновники (*Р. Николаев, Б. Нягулов*). Привертають увагу статті патріарха історичного болгарознавства в Україні М. Дихана, який після тривалої перерви поновив співпрацю з газетою. Оцінюючи роль етнічних болгар у розвитку світової цивілізації, вчений водночас уник моралізаторства, недоречного пафосу, національного замилювання (1995. – № 26–27).

З 1995 р., відколи Болгарія набула статусу асоційованого члена Євросоюзу, «РК» висвітлює шлях країни до повноцінної інтеграції з європейським співтовариством.

Таким чином, піднесенню національної свідомості бессарабських болгар однаковою мірою сприяли як статті, присвячені суспільно-політичним процесам посткомуністичної доби, так і публікації з історії розвитку й розквіту Великої (Кубратової) Болгарії та Волзької Болгарії. На відміну від іншого видання болгарської громади

(журналу «Болгары в Украине...»), яке активно вдавалося до публікацій матеріалів відверто провокаційного характеру, на початку 90-х редакція «РК», виходячи з позицій збереження міжнаціональної злагоди і ще перебуваючи в полоні радянських ідеологічних міфів, оминала гострі кути.

З іншого боку, окремі публікації газ. «Роден край» (яка з липня 1992 р. почала виходити як додаток болгарською мовою до «Голосу України», офіційного видання Верховної Ради України) не вирізнялися толерантністю щодо країни, у якій бессарабським та таврійським болгарам випало жити після розпаду СРСР.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Атанасова 1997:** *Атанасова, Н.* Болгарський рух в Україні: деякі питання сучасного розвитку. – В.: Культура болгар України: Міжнародна наук.-теор. конф. Одеса: Маяк, 1997, 3 – 7. (*Atanasova, N.* Bolharskyi rukh v Ukraini: deiakі pytannia suchasnoho rozvytku. – V.: Kultura bolhar Ukrainy: Mizhnarodna nauk.-teor. konf. Odessa: Maiak, 1997, 3 – 7.)
- Болгари в Україні 2000:** Болгари в Україні: наук.-допом. бібліогр. покажч., 1917 – 1941. Київ: Кн. палата України, 2000. (Bolhary v Ukraini: nauk.-dopom. bibliohr. pokazhch., 1917 – 1941. Kyiv: Kn. palata Ukrainy, 2000.)
- Дихан 2004:** *Дихан М.Д.* Болгарські національні райони в Україні у 20-30-х роках (короткий історичний нарис). – Одеса: Маяк, 2004. (*Dykhan M.D.* Bolharski natsionalni raiony v Ukraini u 20-30-kh rokakh (korotkyi istorychnyi narys). – Odessa: Maiak, 2004.)
- Колісник 2006:** *Колісник, Ю.* Преса національних меншин України або як навчитись любити свою націю. Черкаси: Брама-Україна, 2006. (*Kolisnyk, Yu.* Presa natsionalnykh menshyn Ukrainy abo yak navchytys liubyty svoiu natsiiu. Cherkasy: Brama-Ukraina, 2006.)
- Костова 2005:** *Костова Д.* Предговор. – В: Караиванов Н. Събития и герои от родната ни история. Арциз: Диамант, 2005, 3. (*Kostova D.* Predgovor. – V: Karaivanov N. Sabitiya i geroi ot rodnata ni istoriya. Artsiz: Diamant, 2005, 3.)
- Кривицька 2002:** *Кривицька, О.* Етноконфліктний потенціал України. – В: Національна інтеграція в полікультурному суспільстві: український досвід 1991 – 2000 років. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2002, 97 – 129. (*Kryvytska, O.* Etnokonfliktnyi potentsial Ukrainy. – V: Natsionalna intehratsiia v polikulturnomu suspilstvi: ukrainskyi dosvid 1991 – 2000 rokiv. Kyiv: Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2002, 97 – 129.)
- Миланов 1997:** *Миланов, А.* Ключови проблеми на компактните български общности извън България, отразени в техните издания през последното десетилетие. – В: Българите извън България. Велико Търново: Знак'94, 1997, 21 – 24. (*Milanov, A.* Klyuchovi problemi na kompaktnite balgarski obshtnosti izvan Bulgariya, otrazeni v tehните izdaniya prez poslednoto desetiletie. – V: Balgarite izvan Bulgariya. Veliko Tarnovo: Znak'94, 1997, 21 – 24.)
- Митев 1996:** *Митев, П.-Е.* Вместо предговор. – В: Бесарабските българи за себе си. София, 1996, 5 – 6. (*Mitev, P.-E.* Vmesto predgovor. – V: Besarabskite balgari za sebe si. Sofiya, 1996, 5 – 6.)
- Мілова 2012:** *Мілова, М.* Політична взаємодія в умовах конфронтації: болгарський досвід розбудови демократії. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія. Одеса, 2012, вип. 4, 102 – 108. (*Milova, M.* Politychna vzaiemodiia v umovakh konfrontatsii: bolharskyi dosvid rozbudovy demokratii. // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Istorii. Filosofii. Politolohiia. Odessa, 2012, vyp. 4, 102 – 108.)
- Петрова 2012:** *Петрова, Е.* Одесские болгары: апгрейд этнической идентичности на рубеже столетий. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія. Одеса, 2012, вип. 4, 23 – 27. (*Petrova, E.* Odesskie bolgary: apgrejd jetnicheskoj identichnosti na rubezhe stoletij. // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Istorii. Filosofii. Politolohiia. Odessa, 2012, vyp. 4, 23 – 27.)

Тишков 2000:

Тишков, В. Исторический феномен диаспоры. // Этнографическое обозрение. № 1, 2000, 43 – 63. (*Tishkov, V.* Istoricheskij fenomen diasporы. // Jetnograficheskoe obozrenie. № 1, 2000, 43 – 63.)

Штеменко 1973:

Штеменко, С. Генеральный штаб в годы войны. Москва: Воениздат, 1973, кн. 2. (*Shtemenko, S.* General'nyj shtab v gody vojny. Moskva: Voenizdat, 1973, kn. 2.)